

מנהיגי יוון, ישראל וקפריסין (מימין לשמאל) בוועידת הסייבר בבאר שבע, 20 בדצמבר 2018. GPO/Kobi Gideon

המדיניות הישראלית ביחס למשולש היחסים עם יוון וקפריסין

אורנה מזרחי

המסגרת המשולשת ישראל-יוון-קפריסין מהווה נדבך חדש במדיניות החוץ הישראלית. מאז כינונה בינואר 2016 הולך ומתרחב שיתוף הפעולה בין שלוש המדינות: עד כה נערכו שבעה מפגשי פסגה בירושלים, באתונה ובניקוסיה, אשר חוללו פעילות משותפת במגוון רחב של תחומים. היוזמה לכינון המשולש הייתה אומנם של יוון וקפריסין, אך במערכת הישראלית ידעו לזהות את ההזדמנות ולהירתם למילוייה בתכנים ובעשייה. הטיפול המערכתי בישראל בנושא מהווה דוגמה חיובית לשיתוף פעולה בין-ארגוני, ובמיוחד בין המטה לביטחון לאומי (המל"ל) למשרד החוץ, אשר קידמו יחד את הנושא תוך שיתוף כלל משרדי הממשלה לגיבוש מדיניות כוללת ואינטגרטיבית מול מקביליהם ביוון וקפריסין. יש בגוש החדש כדי לחולל שינוי בארכיטקטורה האזורית באופן התורם לחוסנה הלאומי של ישראל. זאת, אם השותפות יצליחו להעמיק את שיתוף הפעולה ביניהן, לצרף מדינות נוספות למשולש ולהתמודד יחדיו עם האתגר המרכזי כיום לגוש מצד טורקיה, הרואה בו איום על האינטרסים שלה במזרח הים התיכון.

מילות מפתח: מדיניות חוץ; ישראל; יוון; קפריסין; מזרח הים התיכון; שיתוף פעולה אזורי; שיתוף פעולה ביטחוני; אגרגיה

רקע – כישלון ניסיונות קודמים לכינון מסגרת אזורית

שאיפתה של ישראל לפתח את יחסיה עם מדינות שכנות מן המעגל השני היוותה נדבך מרכזי באסטרטגיית הביטחון הלאומי שלה מאז הקמתה, נוכח היחסים העוינים עם שכנותיה הקרובות. גישה זו אומצה כבר על ידי ראש הממשלה דוד בן-גוריון וזכתה לכינוי "החגורה הפריפריאלית". באותם ימים עמד על הפרק החזון לברית חשאית בין ישראל למעצמות האסלאמיות הגדולות: טורקיה, איראן ופקיסטן. באיגרת חשאית (יולי 1958) לנשיא ארצות הברית אייזנהאואר כתב בן-גוריון: "התחלנו לחזק את קשרינו עם ארבע ארצות שכנות במעגל החיצוני של המזרח התיכון – איראן, סודאן, אתיופיה וטורקיה..."¹. בחלוף השנים ישראל השכילה אומנם לפתח את היחסים הדו-צדדיים עם חלק ממדינות אלה, אך לא לאורך זמן – והחלום לברית אזורית נגזז.

לשם חיזוק היציבות והפיתוח הכלכלי באזור. ב-1995 השיק האיחוד האירופי את היוזמה לשותפות בין אירופה למדינות הים התיכון, שאליה הצטרפה גם ישראל, אשר כונתה בהמשך "תהליך ברצלונה". לתהליך זה היו שותפות מדינות האיחוד האירופי ו-12 גורמים מאזור הים התיכון (ישראל, טורקיה, קפריסין, מלטה, מצרים, ירדן, סוריה, לבנון, מרוקו, אלג'יריה, לוב והרשות הפלסטינית כמשקיפה). אומנם מסגרת זו הולידה שיח דו-צדדי של ישראל עם חלק מהמשתתפות ועם האיחוד האירופי, בצד מפגשים רב-צדדיים, אך הניסיון לקדם פעילות משותפת כשל. במהלך השנים שחלפו מאז נמשכו הניסיונות להחיות תהליך זה ולכונן מסגרות אחרות לשיתוף פעולה. בתוך כך גובשה בפרז' ב-2008 מסגרת המשך חדשה לתהליך ברצלונה, UFM (Union for the Mediterranean), הכוללת 43 מדינות וממשיכה לפעול מאז. מטרתה לקדם את שיתוף הפעולה לטובת היציבות והביטחון באזור, אך הישגיה עד כה מוגבלים ביותר.

הפנייה למזרח הים התיכון – כינון המסגרת המשולשת עם יוון וקפריסין

החל מ-2010, בעקבות השיפור ביחסים הדו-צדדיים עם יוון וקפריסין, עלה הרעיון לכינון מסגרת חדשה במזרח הים התיכון. הרעיון צבר תאוצה בעקבות גילויי הגז באזור זה.

יש לציין כי שיתוף הפעולה המשולש עם יוון וקפריסין לא נולד כיוזמה ישראלית, אף שהרעיון הועלה תכופות על ידי גורמי עבודה במשרד החוץ. המסגרת המשולשת היא מתכונת שיזמו יוון וקפריסין מול מדינות נוספות במרחב (מצרים, ירדן), ושעת הכושר לכך הגיעה כשישראל אימצה מדיניות חוץ פרו-אקטיבית לפיתוח קשרים חדשים בזירה האזורית והבינלאומית. כך הצטלבו האינטרסים של ישראל עם חיפושיהם של מנהיגי יוון וקפריסין אחר שותפות בדרום מזרח הים התיכון, וזאת על רקע ההידרדרות ביחסי ישראל-טורקיה. השתיים הכירו ביכולתה של ישראל לתרום ליוון, שסבלה ממצוקה פנימית, ולקפריסין – שביקשה את קרבתה של ישראל בשל האינטרס המשותף בתחום הגז ונוכח האיום הטורקי עליה.

במערכת הישראלית זיהו את ההזדמנות שנוצרה למיסוד המשולש וגורמים מקצועיים במשרד החוץ ובמל"ל קידמו את הרעיון ודחפו למימושו. במקביל אימץ ראש הממשלה נתניהו את ההצעה שהשתלבה היטב בתפיסתו, כי על ישראל להשקיע מאמץ לפיתוח קשריה המדיניים, הכלכליים והביטחוניים, ובמיוחד בזירות חדשות קרובות ורחוקות (אירופה, אסיה, אפריקה ודרום אמריקה). זאת, נוכח הקשיים שבהם נתקלה

כך הצטלבו האינטרסים של ישראל עם חיפושיהם של מנהיגי יוון וקפריסין אחר שותפות בדרום מזרח הים התיכון, וזאת על רקע ההידרדרות ביחסי ישראל-טורקיה.

הזדמנות נוספת לקידום שיתוף פעולה אזורי הסתמנה כעבור שנים והפעם במעגל הקרוב, בעקבות הסכמי הביניים עם הפלסטינים (1993-1995) והסכם השלום עם ירדן (1994). ישראל ראתה בהסדרת יחסיה עם מדינות ערב שסביבה מרכיב מרכזי באסטרטגיה האזורית שלה, וההתקדמות דאז בתהליך ההכרה בישראל בעולם הערבי נטעה תקוות להרחבת שיתוף הפעולה האזורי וליצירת "מזרח תיכון חדש", בעיקר במרובע ישראל-פלסטינים-מצרים-ירדן. בשנים אלה אף נבחנה האפשרות לכינונה של ברית אזורית, אך תקוות אלה התנפצו מהר מאוד אל סלעי המחלוקת המוכרים: היעדר פתרון לבעיה הפלסטינית, בצד חוסר הרצון מסיבות פנימיות של המשטרים במדינות השלום – מצרים וירדן – לקדם את יחסיהן המדיניים והכלכליים עם ישראל נוכח משקעי העוינות העמוקים לישראל וההתנגדות ל"נורמליזציה" עימה, אשר נתפסה בקרב ציבורים רחבים במדינות אלה כתופעה שלילית שיש להוקיעה. לקושי בפיתוח יחסי ישראל עם שכנותיה תרמו גם הפערים הקיימים בין חוסנה של ישראל, עוצמתה הצבאית והישגיה הכלכליים והטכנולוגיים כדמוקרטיה מערבית, לבין הקשיים האינהרנטיים של מדינות אלה. בשנים אלה ישראל הייתה שותפה גם לניסיון של האיחוד האירופי לכונן מסגרת רחבה של שיתוף פעולה

כדי להתקרב לגבול עם ישראל כמובילת "הציר השיעי", תוך יצירת איום צבאי מוחשי יותר מבעבר על ישראל, מלבנון ומסוריה. הטלתה האזורית אומנם יצרה גם הזדמנות לפיתוח יחסי ישראל עם המדינות הערביות הפרגמטיות, ובעיקר ערב הסעודית ומדינות המפרץ, אבל היה ברור כי הסוגיה הפלסטינית עדיין מהווה חסם לכל התקדמות משמעותית במסלול זה. במציאות זו נדרשה ישראל לתור אחר מרחבים חדשים לשיתוף פעולה ולהפנות את פניה מערבה, לשותפותיה הטבעיות יותר במזרח הים התיכון. גם יוון וקפריסין היו שותפות לחשש מפני השלכות האירועים במזרח התיכון עליהן (גל ההגירה ששטף את אירופה דרך יוון ועלייתו של איום הטרור ביבשת).

ההידרדרות ביחסי ישראל-טורקיה מאז עלייתה לשלטון של מפלגת ה-AKP, בעלת האידיאולוגיה השמרנית-אסלאמית בהובלתו של ארדואן (כראש ממשלה ממארכ 2003 וכנשיא מאוגוסט 2014), וביתר שאת בעשור האחרון, בעקבות משט המאווים מרמרה לעזה (2010). מאמציה של ישראל לשמר את מערכת היחסים עם טורקיה עלו בתוהו, וההתנצלות הישראלית על תוצאות המשט נתקלה בהמשך במדיניותו העוינת ובהתבטאויותיו המתלהמות של ארדואן נגד ישראל. לפיכך היחסים עם טורקיה לא היוו עוד מכשול לקידומו של שיתוף הפעולה המשולש. היחסים עם האיחוד האירופי – שיתוף הפעולה במשולש עשוי גם לתרום לישראל, לנוכח הקושי בשנים האחרונות בקידום יחסיה עם האיחוד האירופי. למרות יחסיה הדו-צדדיים הטובים עם מרבית מדינות אירופה, הסכסוך הישראלי-פלסטיני הפך לאבן נגף מרכזית העומדת בפני קידום שיתוף הפעולה של ישראל במסגרות הפורמליות של האיחוד. מועצת האסוציאציה (המסגרת של הדיאלוג השנתי בין ישראל לאיחוד) אינה מתכנסת מזה כעשור. יתרה מכך, המדיניות הישראלית מצויה בביקורת מתמדת מצד האיחוד, המרבה לעסוק בדיוני המדיניים בנושא הישראלי-פלסטיני. קושי זה במסגרת הרחבה של האיחוד האירופי הוביל למאמץ ישראלי לקידום היחסים הדו-צדדיים עם שותפות בזירה האירופית וביניהן גם יוון וקפריסין, גם כדי שסייעו לשיפור היחס לישראל במסגרת האיחוד האירופי.

האינטרסים של ישראל במסגרת המשולש

שיתוף הפעולה המשולש עם יוון וקפריסין, אשר מאז ינואר 2016 הוליד שבעה מפגשי פסגה (האחרון בינואר 2020) ופעילות משותפת בתחומים רבים, משרת את האינטרסים המדיניים, הביטחוניים והכלכליים של ישראל.

ישראל בפיתוח מעמדה וקשריה במערכת האזורית והבינלאומית – ובמיוחד באיחוד האירופי – בעיקר נוכח חוסר ההתקדמות בפיתוח הבעיה הפלסטינית. כך, הפניית המבט מערבה וכינון מסגרת חדשה לשיתוף פעולה בסביבתה הקרובה של ישראל השתלבו היטב במדיניות החוץ הכוללת שעוצבה באותה עת.

ההחלטה למסד את המשולש עם יוון וקפריסין הובילה למאמץ מערכתי בהובלת המל"ל ומשרד החוץ לכינון המסגרת החדשה: גיבוש מתכונת המפגשים ותחומי שיתוף הפעולה, תוך רתימתם של כלל משרדי הממשלה וניהול שיח אינטנסיבי עם המקבילים באתונה ובניקוסיה. בתוך כך סוכם על מפגשי פסגה של המנהיגים פעמיים בשנה, אשר במהלכם יתקיימו גם מפגשי שרים משולשים ודו-צדדיים, לדיון במכלול רחב של נושאים: ביטחון (בשגרה ובחירום), ביטחון פנים, אנרגיה, כלכלה ומסחר, תיירות, איכות סביבה, תרבות, בריאות וחינוך. בשנתיים האחרונות זכה המשולש לשדרוג נוסף, בעקבות ההחלטה לשלב בפעילותו גם את ארצות הברית כגורם תומך ומסייע.

הנסיבות שתורמו לכינון משולש היחסים

ההתקדמות המהירה בפיתוח שיתוף הפעולה בין שלוש המדינות התאפשרה בשל הערכים המשותפים שלהן כדמוקרטיות ליברליות במזרח הים התיכון. תרמה לכך גם מחויבותם של שלושת המנהיגים באותה עת, שהפכו לשותפים אסטרטגיים: ראש הממשלה נתניהו לצד נשיא קפריסין אנסטסיאדיס וראש ממשלת יוון ציפראס, אשר הוחלף (ביולי 2019) על ידי ראש הממשלה הנבחר החדש מיצוטקיס – גם הוא תומך נלהב של ישראל. עם זאת, מבחינתה של ישראל העיתוי למיסוד המסגרת אינו מקרי והוא נובע בעיקר מהתפתחויות הבאות:

- הגילויים של מרבצי הגז באגן המזרחי של הים התיכון היוו מניע מרכזי לפיתוח שיתוף הפעולה, ובמיוחד עם קפריסין, לאור הגבול הימי המשותף. ב-2010 נחתם בין המדינות ההסכם לתיחום הגבול הימי, והצורך בשיתוף הפעולה התרחב עם גילוי של שדה הגז אפרודיטה, הנמצא ברובו הגדול בתחום המים הכלכליים של קפריסין, אך גולש גם לתחום ישראל. גילויי שדות הגז הטבעי יצרו הזדמנות וצורך לשיתופי פעולה בתחום ההפקה והיצוא של עתודות הגז, וכן אבטחת מתקני הגז והתנועה בים התיכון.
- אירועי הטלתה במזרח התיכון בעשור האחרון, אשר חשפו את חולשותיה ואת חוסר יציבותה של המערכת האזורית הקרובה, תרמו גם הם להפניית מבטה של ישראל מערבה. בה בעת גבר האיום מצד איראן, אשר ניצלה את מלחמת האזרחים בסוריה

הקורונה והירידה במחירי הנפט, נראה כי הצטמצמו האפשרויות לקידום ניצול משאבי האנרגיה במרחב זה. שיתוף הפעולה המשולש בתחום האנרגיה יוצר גם אפשרויות להרחבתו למדינות נוספות באזור. לאחרונה החל קורם עור וגידים הפורום האזורי בנושא הגז [EMGF](#) – [Eastern Mediterranean Gas Forum](#), אשר על הקמתו הוכרז בקהיר (ינואר 2019) והוא כולל נוסף על ישראל, קפריסין, יוון ואיטליה גם את מצרים ונציגים מירדן ומהרשות הפלסטינית (על הקמת מסגרת זו ראו: [וינטר ולינדנשטראוס, 2019](#)). מאז כנס היסוד של מסגרת זו התכנסו נציגי המדינות החברות פעם נוספת ביולי 2019. במקביל הולך ומתקדם פרויקט הענק המשותף להקמת רשת החשמל המשותפת [Euro Asia Interconnector](#), אשר יחבר ברשת אחת את ישראל, קפריסין, כרתים ויוון, ומתקיימים שיתופי פעולה בתחום האנרגיות המתחדשות.

בתחום הביטחוני קיים שיתוף פעולה נרחב בין שלוש המדינות. שיתוף הפעולה בתחום זה משרת את האינטרס הישראלי במספר ממדים:

הראשון – גיבוש מענה משותף לאיומים בים: על חופש התנועה והסחר בים (רוב סחר החוץ של ישראל לאירופה מתנהל דרך מזרח הים התיכון); על הנמלים; ועל מתקני האנרגיה בים. לשיתוף פעולה זה – בחסות האמריקאים – חשיבות מיוחדת גם בשל הרחבת הנוכחות הרוסית בים התיכון; המהלכים העוינים כלפי ישראל, קפריסין ויוון מצד טורקיה; והסכסוך בין ישראל ללבנון על סימון הגבול הימי.

השני – יצירת עורף אסטרטגי במלחמה. מדובר בעיקר בשימוש אפשרי של ישראל בשדות התעופה ובנמלי הים של מדינות אלה בזמן מלחמה; ובהצבת מחסני חירום מחוץ לטווח השיגור של הטילים ארוכי הטווח של גורמי "הציר השיעי".

השלישי – אימונים ותרגילים צבאיים משותפים, ובחלק מהמקרים בהשתתפות כוחות ממדינות נוספות (ארצות הברית ומדינות אירופיות נוספות). בתוך כך מתקיימים תרגילים משותפים של חילות הים, וחיל האוויר הישראלי מתאמן מזה מספר שנים ביוון. לדוגמה, בחודש מאי 2019 התקיים תרגיל משותף רחב היקף בקפריסין, בהשתתפות כוחות חי"ר וחיל האוויר.

הרביעי – לשלוש המדינות הסכמים בתחומי ביטחון הפנים והלוחמה בטרור, ויש בכך כדי לסייע לישראל, הן במאמץ למניעת טרור (בעבר נחשפה פעילותם של גורמי חזבאללה בקפריסין) והן בלחימה המשותפת נגד פשיעה.

בתחום הסיוע עקב אסונות טבע – ישראל כבר נזקקה בעבר לסיוען של יוון וקפריסין בעקבות שריפות

המסגרת החדשה יוצרת עבור ישראל חגורת תמיכה בהתמודדות עם האיומים עליה. במפגש הפסגה החמישי (מארס 2018) אמר ראש הממשלה נתניהו: "קשרים אלה מבוססים לא רק על אינטרסים משותפים וקרבה גיאוגרפית, הם מבוססים על ערכים משותפים באזור נפיץ ואלים מאוד. אנחנו חולקים היסטוריה ארוכה ותרבות עשירה. שלושתנו דמוקרטיה חיוניות שמוקירות פלורליזם, חירות ושלוש; **כוחות הטרור והקיצוניות הדתית מאיימים על כולנו. הברית בינינו היא עוגן של יציבות ושגשוג במזרח הים התיכון**" [ההדגשה אינה במקור]. מעניין לציין כי כמעט בכל התבטאויותיו הפומביות של נתניהו במפגשי הפסגה עם מנהיגי קפריסין ויוון הוא התייחס גם לאיום האיראני, העומד בראש סדר היום הישראלי, ודבריו אלה זכו לאוזן קשבת מצד שותפיו. כך למשל אמר נשיא קפריסין בראיון ערב המפגש הרביעי (מאי 2018) ברשת [i24 news](#) ב־8 במאי 2018, כי האיום על ישראל מצד איראן הוא גם איום על קפריסין, כשברקע מידע על כוונת איראן להקים בסיס בים התיכון.

המסגרת החדשה יוצרת עבור ישראל חגורת תמיכה בהתמודדות עם האיומים עליה. במפגש הפסגה החמישי (מארס 2018) אמר ראש הממשלה נתניהו: קשרים אלה מבוססים לא רק על אינטרסים משותפים וקרבה גיאוגרפית, הם מבוססים על ערכים משותפים באזור נפיץ ואלים מאוד.

בתחום האנרגיה ברור האינטרס בשיתוף פעולה, כדי להבטיח את המשך הפקת הגז בתחום המים הכלכליים של ישראל; לממש את זכויותיה על חלק מהגז המופק משדה הגז אפרודיטה; וכדי למצוא פתרון משותף ליצוא הגז אל מחוץ לאזור.

בסוגיית יצוא הגז נבחנות שתי אפשרויות עיקריות: האחת, אפשרות להעברת הגז למתקני ההנזלה במצרים. השנייה, הנחת צינור גז לאירופה שיעבור דרך קפריסין ליוון, ומשם לאיטליה. זהו פרויקט שאפתני ביותר (East Med Pipeline) הכולל הקמת צינור באורך של כ־1300 קילומטרים בים ו־600 קילומטרים ביבשה, ועלותו מוערכת בכ־6–7 מיליארד דולר. במפגש הפסגה המשולש האחרון באתונה (ינואר 2020) נחתם הסכם להנחת הצינור, והעיסוק בפרויקט זה נמשך למרות מורכבותו, עלותו הגבוהה והקשיים שמערימה טורקיה, המטילים צל כבד על הסיכויים לממשו: ההסכם אושר רק לאחרונה בפרלמנט היווני, ועל הפרק מפגש נוסף של שרי האנרגיה של שלוש המדינות לדיון בכך. עם זאת, אין להתעלם מהעובדה כי בעקבות מגפת

האסטרטגי בין המדינות ולתרום למימושם של חלק מהפרויקטים השאפתניים שעל הפרק, ובמיוחד פרויקט צינור הגז East Med, שבו מעורבת ארצות הברית. ראש הממשלה נתניהו התייחס לכך בפתח מפגש הפסגה המשולש השישי (מארס 2019), שבו השתתף גם מזכיר המדינה האמריקאי, ואמר כי השתתפותו של פומפאו מסמלת את תמיכת ארצות הברית במאמץ אזורי זה ומצביעה על כך שמדובר במסגרת שתפעל לאורך זמן.

האתגרים העומדים בפני המסגרת המשולשת

טורקיה בראשות ארדואן מהווה את האתגר המרכזי לשיתוף פעולה במשולש זה. היא רואה בהתבססותו של הציור איום על האינטרסים שלה במזרח הים התיכון וחסם בפני שאיפותיו המעצמתיות של ארדואן. לטורקיה יחסים בעייתיים עם כל שלוש השותפות: אי-ההכרה שלה בקפריסין והקשיים בהשגת פתרון לסיום הסכסוך הטריטוריאלי עימה; המשך החיכוכים בין טורקיה ליוון; והיחסים המידרדרים בינה לישראל מאז עלייתו של ארדואן לשלטון. נראה כי הבנה זו הובילה את טורקיה למהלכי נגד במזרח הים התיכון. במסגרת מאמציה להכשיל את הפעילות המשותפת של המשולש חתמה טורקיה בחודש נובמבר 2019 על ההסכם לתיחום הגבול הימי עם "ממשלת ההסכמה הלאומית" בטרפולי (לפירוט על אודות ההסכם ראו: [לינדנשטראוס, פויר ווינר, 2019](#)). הסכם זה, אשר זכה לגינוי מצד שלוש המדינות וגורמים נוספים במרחב, מותח קו בין דרום-מערב טורקיה לבין צפון-מזרח לוב, תוך התעלמות מהאינטרסים של יוון וקפריסין, והוא מהווה כאמור איום משמעותי על היכולת לממש את התוכנית של שלוש המדינות להקמת צינור הגז East Med. מצטרפות לכך גם פרובוקציות נוספות מצד טורקיה, כגון פעילות לחיפוש גז ונפט בים במרחב הקפריסאי ומהלכים עוינים ביבשה ובים מול יוון.

גם לעימותים הקיימים והעתידיים בין ישראל לבין מדינות ערב במרחב הים התיכון יכולות להיות השלכות שליליות על פיתוח היחסים במשולש. מדובר בעיקר בחיכוכים עם הגורמים השוכנים לחופי הים התיכון, ואשר ישראל מצויה עימם בעימות פעיל: לבנון, סוריה וחמאס ברצועת עזה. כמו כן ייתכנו השפעות שליליות בעקבות ערעור היציבות במצרים או שינוי המשטר שם, שיפגעו ביחסים עם ישראל. גם התפתחויות שליליות בזירה הפלסטינית עלולות להעיב על יחסי השותפות במשולש (קריסת הרשות הפלסטינית או מהלכים ישראלים לשינוי הסטטוס קוו, כגון סיפוח), נוכח המחויבות של יוון וקפריסין לעמדות הרשמיות של האיחוד האירופי בנושא הפלסטיני.

בלתי נשלטות. יוון וקפריסין נרתמו לסייע בכיבוי השריפה בכרמל ב־2010, וסיוע זה מוסד ותורם לכיבוי גלי השריפות הנוספים (2016, 2019). כמו כן קיים שיתוף פעולה בתחום החילוץ וההצלה ונערכים תרגילים משותפים ייעודיים לכך. על הפרק גם אפשרות לקדם חמ"ל משותף למצבי חירום (שריפות, רעידות אדמה, הצפות), בשאיפה לשיתוף מדינות נוספות ולאחרונה בהקשר של מגפת הקורונה כאתגר משותף המחייב שיתוף פעולה.

עוד אינטרס הוא הזדמנויות כלכליות לישראל, כמו למשל הגדלת היקף התיירות הנכנסת ממדינות אלה (תיירות דתית ורפואית, שיט). בלטה בהקשר זה מדיניות יוון וקפריסין בהתייחסות לישראל כאל "מדינה ירוקה" בעקבות משבר הקורונה ואפשרות כניסת תיירים ישראלים ללא מגבלות. כמו כן יצוינו האפשרות להרחבת הפעילות המסחרית והקשרים המתפתחים בתחומי התקשורת, הבריאות ואיכות הסביבה (הסכמים למניעת זיהום בים ולהגנה על החופים, ניהול שפכים, פיתוח טכנולוגיה ירוקה), וכן שיתופי פעולה בתחום התרבות.

אינטרס נוסף הוא התועלת הצפויה מתרומת ישראל לשותפותיה בתחומי החדשנות והטכנולוגיה, כולל בתחום הגנת הסייבר. במסגרת זו אירחה ישראל את באי כינוס הפסגה החמישית בבאר שבע (דצמבר 2018), תוך חשיפת מערך הסייבר הלאומי וה-CERT (המרכז הלאומי לניהול אירועי סייבר) הישראלי.

בממד המדיני – ככל שמעמיקים הקשרים הולך ומתעצב גוש גיאופוליטי אזורי, אשר ביכולתו לסייע לישראל בזירה המדינית. יוון וקפריסין אכן נרתמות לתמיכה בישראל, ובמיוחד בדיונים בהקשר לישראל במסגרת האיחוד האירופי. אומנם יכולתן לתרום במסגרת זו מוגבלת נוכח העובדה שהחלטות באיחוד מתקבלות בקונצנזוס, אך יש באפשרותן לחסום לעיתים החלטות נגד ישראל. כך למשל, יוון בתמיכת קפריסין עמדה בראש המתנגדים לסימון מוצרים מן ההתנחלויות. המשולש מהווה גם גרעין לפיתוח שיתופי פעולה של ישראל עם גורמים נוספים במרחב הים התיכון ובאירופה. כבר עתה הוא תורם לקידום יחסי ישראל גם עם מצרים וירדן, לפחות בתחום האנרגיה, במסגרת ה-EMGF. אפשר שבעתיד תהיה לכך גם תרומה להשגת הסכמה בין ישראל ללבנון בנושא סימון הגבול הימי ביניהן וחלוקת הרווחים מהפקת הגז בבלוקים שבמחלוקת.

הצלחתה של ישראל להביא לשיתופה של ארצות הברית בפעילות המשולש משרתת את האינטרס הישראלי בחסות האמריקאית המעצמתית להבטחת ביטחון מזרח הים התיכון. אומנם המעורבות האמריקאית נובעת גם מתוך האינטרס של ארצות הברית (בעיקר מול רוסיה), אך יש בחסות זו גם כדי לבצר את הקשר

על ידי המרצתן של מדינות אלה להצטרף לגרמניה ולהכריז על חזבאללה ארגון טרור, בנפרד מעמדתו הרשמית של האיחוד האירופי בנושא.

כמו כן יש לבחון את האפשרות להרחבת המסגרת על ידי הכללת איטליה ואולי מדינות אירופיות נוספות, בצד ביסוס המעורבות והתמיכה האמריקאית, במטרה לקדם את הרעיון הישן של ברית אזורית רחבה, שתתרום לביטחונה של ישראל וליציבות האזורית. בתוך כך מומלץ לוודא שלא לנכר בפעילות זו את טורקיה, שכן בעידן שלאחר ארדואן היא עשויה לחזור ולהיות שותפה חשובה. כמו כן, יש לדאוג לכך ששיתוף הפעולה האסטרטגי עם מדינות באירופה לא יצטייר בעיני גורמים במזרח התיכון כברית נגד מדינות האסלאם, או כזה שבא על חשבון יחסיה של ישראל עם שכנותיה הערביות.

אורנה מזרחי היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי, שהצטרפה למכון לאחר שירות ארוך שנים במערכת הביטחונית. בתפקידה האחרון שימשה סגנית ראש המל"ל (המטה לביטחון לאומי במשרד ראש הממשלה) למדיניות חוץ. במסגרת תפקיד זה היא ריכזה גם את הטיפול במסגרת המשולשת ישראל-יוון-קפריסין. בצה"ל שירתה בחטיבת המחקר באמ"ן ובחטיבה לתכנון אסטרטגי באגף התכנון (סגן-אלוף בדימוס).

הערות

- 1 Liel, A. (2008). *Demo Islam, Islamic democracy in Turkey*. Hebrew University in Jerusalem Press, p. 183

שיתוף הפעולה של יוון וקפריסין עם ישראל מבוסס אומנם על אינטרסים וערכים משותפים, אבל אלה יכולים גם להשתנות בעקבות התפתחויות פנימיות בכל אחת ממדינות אלה, כמו גם עקב שינויים אפשריים במאזן הכוחות האזורי ובאירופה. זאת ועוד, ייתכנו חילוקי דעות ביחס לאופן ולקצב ההתקדמות בתחומי שיתוף הפעולה שסוכמו עד כה במשולש, בדגש על המכלול הביטחוני ובנושא האנרגיה, כמו גם בעקבות חילוקי דעות אפשריים בעתיד נוכח המשך מאמצי יוון וקפריסין לקדם – במקביל למשולש היחסים עם ישראל – גם את יחסיהן עם מצרים, ירדן ולבנון.

סיכום והמלצות להמשך

מיסודה של המסגרת המשולשת מהווה הישג למדיניות החוץ האזורית של ישראל. שיתוף הפעולה בין המדינות צבר תאוצה בתוך זמן קצר, ומאז כינונו של המשולש ב-2016 תחומי הפעילות המשותפים רק הולכים ומתרחבים. למעשה, זו הפעם הראשונה שישראל מצליחה להשתלב בברית אסטרטגית משולשת ולחולל שינוי של ממש בארכיטקטורה האזורית, באופן התורם לחוסנה הלאומי. יש בכך גם כדי לבסס את שייכותה של ישראל למרחב זה ולהעמיק את זהותה כמדינה ים-תיכונית.

עם זאת נראה כי הפוטנציאל הטמון בשיתוף הפעולה בין שלוש המדינות טרם הגיע לכדי מיצוי, והממשלה החדשה בישראל תצטרך לפעול להעמקתו ולהרחבתו על מנת למצות את הפוטנציאל הרב הטמון בו. זאת למשל